
Projekt AS in arheologija kot kulturni turizem

Irena Lazar in Zrinka Mileusnić

75

Rimska obmorska vila v Simonovem zalivu je spomenik državnega pomena, ki predstavlja poseben izziv pri interpretaciji i popularizaciji za širšo javnost. Prispevek v prvem delu prinaša pregled dosedanje promocije in prezentacije arheološkega spomenika in najdišča v okviru že zaključenih domačih in mednarodnih projektov, v nadaljevanju pa predstavitev mednarodnega projekta »AS – Arheologija za vse. Oživljanje arheološkega parka Simonov zaliv« kot nadgradnjo dosedanjega dela. Projektne dejavnosti prinašajo nove vsebine, ki bodo omogočile njegovo obnovo in restavracijo, ustrezno prezentacijo in dostopnost ter oblikovanje v novo destinacijo kulturnega turizma.

Ključne besede: projekt AS, rimska vila, Simonov zaliv, arheološki park, arheologija za javnost, kulturni turizem

Roman maritime villa in San Simon is a monument of national importance, which represents a special challenge in the interpretation and popularization for the general public. First part of the paper presents an overview of previous promotions and presentations of this archaeological monument and site in the framework of already completed national and international projects. In the second part of the paper the international project "AS - Archaeology for all. The revival of the archaeological park Simon's Bay" is presented as an upgrade to the previous work. Project activities will introduce the reconstruction and restoration, appropriate presentation and accessibility and the creation of a new cultural tourism destination.

Keywords: project AS, roman villa, Simon Bay, archaeological park, public archeology, cultural tourism

Arheološko najdišče Simonov zaliv (EŠD¹ 195) je bilo zaradi arheoloških, zgodovinskih, umetnostnozgodovinskih, naselbinskih, krajinskih in drugih izjemnih lastnosti leta 1985 razglašeno za arheološko najdišče lokalnega značaja,² leta 1999 pa za kulturni spomenik državnega pomena.³

Najdišče, locirano na rtiču Korbat med Izolo in Simonovim zalivom, obsega kompleks rimske obmorske vile (*villa maritima*) s pristaniščem. Ohranjeni so ostanki stanovanjskega dela

in pristanišča. Gre za najbolj ohranjene in raziskane ostanke rimske obmorske vile s pristaniščem v Sloveniji, ki niso ustrezno prezentirani in dostopni. Vzrok za njihovo neustrezno prezentacijo izhaja iz več dejstev. Kljub temu, da so bile prve arheološke raziskave izvedene že leta 1922, je najdišče še vedno le delno arheološko raziskano. Ohranjeni in raziskani ostanki vile, med katerimi so tudi mozaiki, so skromni in ogroženi zaradi različnih okoljskih vplivov. Na ohranjene elemente vile negativno vplivata podtalna voda in plimovanje morja, nevarnost za ohranitev ostalin pa predstavlja tudi izpostavljenost nekaterih delov zraku, kar pri določenih materialih

---

1 EŠD = enotna številka dediščine.

2 UO občine Izola 81/85.

3 Ur.l. RS, št. 81/99-3854.

povzroča pospešeno naravno propadanje. Zaradi omenjenih lastnosti spomenika, je imela zaščita spomenika, vključno z raziskavami, prednost pred njegovo prezentacijo in promocijo, kar je vplivalo tudi na njegov pomen v okviru razvoja kulturnega turizma.

Raziskave, prezentacija in popularizacija

Ostanki obmorske vile v Simonovem zalivu so pritegovali pozornost že od 16. stoletja, o čemer poročajo številni objavljeni podatki in poročila, med katerimi je najstarejši zapis Pietra Coppia v opisu Istre *Del Sito de l'Istria* iz leta 1540.⁴

Čeprav so bili deli vile izkopani že ob okopavanju vinogradov konec 19. stoletja, je začel prave arheološke raziskave leta 1922 izvajati Attilio Degrassi, leta 1924 pa je raziskave nadaljevala Bruna Tamaro.⁵ Intenziteta raziskav se je ponovno povečala šele v obdobju po drugi svetovni vojni, ko so številna izkopavanja raziskovalne in zaščitne narave izvajali Vinko Šribar, Elica Boltin-Tome in Iva Mikl.⁶ V tem času se je spremenil položaj obale v primerjavi z letom 1922, zato je bilo zaradi erozije odkritih tudi nekaj novih struktur.⁷

Raziskave na kopnem so v povojnem času dopolnile tudi prve podvodne raziskave, ki jih je v letih 1967–1968 vodila Elica Boltin-Tome z namenom dokumentiranja antičnega pristanišča.⁸ Novost so predstavljale tudi prve geofizikalne raziskave, ki jih je leta 1970 izvajal Geološki zavod z namenom ugotavljanja obsega razprostranjenosti arhitekture, a brez pozitivnih rezultatov. Zaščitni poseg gradnje betonskega zidu in

pešpoti, izveden po raziskavah leta 1982, ki jih je vodila Elica Boltin-Tome, je ostaline zavaroval pred hitrim propadanjem.⁹ Nove podatke so prinesla izkopavanja Radovana Cunje, s katerimi so leta 1984 potrdili obstoj rimskega vodovoda, znanega že iz Degrassijevih poročil. Dejstvo je, da so bile raziskave Simonovega zaliva do leta 1984 usmerjene v iskanje in dokumentiranje arhitekturnih ostankov in najdb, vendar pa brez poskusa interpretacije najdišča kot celote.¹⁰

Novo obdobje raziskav arheoloških ostalin v Simonovem zalivu se je začelo po letu 1985, ko je bilo arheološko najdišče v Simonovem zalivu razglašeno za arheološko najdišče lokalnega pomena.¹¹ Do leta 1986 je vsa dela na najdišču vodil Pomorski muzej Sergej Mašera,¹² takrat pa je z zaščitnimi raziskavami in vzdrževanjem začel Medobčinski zavod za varstvo kulturne dediščine Piran, ki je dejavnosti izvajal do leta 1995. To obdobje je zaznamovalo vključevanje najdišča v večje arheološke projekte z jasno zastavljenimi raziskovalnimi cilji in uporabo sodobne arheološke raziskovalne metodologije. Novost pri projektih je bila nadgradnja pridobivanja arheoloških podatkov z dejavnostmi osredotočenimi na prezentacijo najdišča in organizacijo izobraževalnega programa za njegovo popularizacijo.

Prvi projekt *Simonov zaliv* je potekal med leti 1986 in 1990 v sodelovanju Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran in Univerze v Lundu na Švedskem. Cilj projekta je bilo pridobivanje čim večjega števila informacij za celovito razumevanje najdišča s pomočjo sistematičnih vzorčnih arheoloških izkopavanj, kakor tudi ohranitev in predstavitev območja najdišča ter izvajanje izobraževalnega programa. Arheološke raziskave na kopnem in v morju so potekale od leta 1986 v sodelovanju s strokovnjaki iz številnih drugih institucij (Univerza v Ljubljani, Univerza

4 Stokin, Marko. Katharina Zanier, "Simonov zaliv." Vestnik, 23, (Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana, (2011), 24.

5 Tamaro, Bruna. "Isola costruzione romana. Notizie degli scavi di Antichità." (1928): 412-414.

6 Šribar, Vinko. "Arheološko topografske ugotovitve v Simonovem zalivu." Arheološki vestnik 9-10, (1958-1959): 271-283; "Simonov zaliv." Arheološki pregled 3, (1961): 69; "Simonov zaliv pri Izoli." Varstvo spomenikov 8, (1962): 251-255.; Boltin, Elica, and Iva Mikl. "Izola." Arheološki pregled 1, (1959): 103-104.

7 Stokin, Marko. Katharina Zanier, "Simonov zaliv." Vestnik, 23, (Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana, (2011), 35.

8 Boltin-Tome, Elica. "Izola, Simonov zaliv." Varstvo spomenikov 15, (1970): 155.

9 Boltin-Tome, Elica. "Izola, Simonov zaliv." Varstvo spomenikov 25, (1983): 223.

10 Stokin, Marko. Katharina Zanier, "Simonov zaliv." Vestnik, 23, (Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana, (2011), 22.

11 UO občina Izola 81/85.

12 Boltin-Tome, Elica. "Arheološke najdbe na morskem dnu slovenske Obale." Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino 37, (1989): 6-16.

v Bradfordu, Museum of London, Zavičajni muzej Poreštine, Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, Narodni muzej Slovenije). Program popularizacije najdišča se je začel leta 1990 z izvajanjem edukativnega dela programa in z razstavo *Simonov zaliv–San Simone: Villa e portus Romanus* v Kulturno-informacijskem centru Mestnega muzeja Ljubljana, ki je gostovala še v Lundu in v Izoli.¹³

V letih po projektu so na najdišču potekale različne dejavnosti izobraževalnega značaja, kot so različne delavnice in tabori, nadaljevale so se tudi arheološke raziskave na kopnem in v morju ter geofizikalne meritve. Leta 1990 je Restavratski center Slovenije pričel z restavratskimi posegi zaščite mozaikov.¹⁴ Skrb za vzdrževanje mozaikov in najdišča je do leta 1999 prevzel Zavod za varstvo kulturne dediščine Piran s pomočjo Ministrstva za Kulturo.

Po razglasitvi najdišča v Simonovem zalivu za spomenik državnega pomena (leta 1999) so se raziskovalne dejavnosti na najdišču zmanjšale po obsegu in številu, saj Odlok o razglasitvi Arheološkega najdišča Simonov zaliv za kulturni spomenik državnega pomena¹⁵ določa naslednji varstveni režim:

- varovanje spomeniških vrednot v celoti, v njihovi izvornosti in neokrnjenosti;
- prepoved predelav vseh spomeniških prvih stavb;
- podrejanje vsake rabe in vseh posegov v objekte ter odprti prostor ohranjanju in vzdrževanju varovanih spomeniških lastnosti celote;
- prepoved vseh posegov v arheološke plasti spomenika, razen pooblaščenim osebam, s predhodnim pisnim soglasjem pristojnega zavoda in
- predstavitev spomeniških lastnosti celote in posameznih zaščiteneh elementov ter dostop-

pnost javnosti v meri, ki ne ogroža varovanja spomenika.

Čeprav Odlok o razglasitvi določa tudi, da je zavarovano območje namenjeno:

- trajni ohranitvi spomeniških vrednot,
- povečevanju pričevalnosti kulturnega spomenika,
- prezentaciji kulturnih vrednot spomenika in situ, v tisku in drugih medijih, učnodemonstracijskemu delu in znanstveno-raziskovalnemu delu,
- je ponovna pobuda za aktivno in redno promocijo in prezentacijo spomenika v Simonovem zalivu prišla šele leta 2004 s strani prof. ddr. Mitje Guština, tedanjega predstojnika Inštituta za dediščino Sredozemlja ZRS UP in njegovih sodelavk. Inštitut je v soglasju z občino Izola in Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije v istem letu začel svoje delovanje v vlogi upravljavca arheološkega najdišča, vendar brez formalnega okvirja.

Najdišče je bilo očiščeno in urejeno kot arheološki park ter odprto za obiskovalce. Inštitut je skrbel tudi za njegovo redno čiščenje, urejanje in vzdrževanje. Ob teh posegih so se sodelavci Inštituta posvetili tudi pregledu in pripravi dokumentacije ter georadarskim raziskavam. Nadgradnja dotedanjih raziskav in začetek sistematičnega dela na področju prezentacije in popularizacije ter vključevanja obmorske vile v Simonovem zalivu v ponudbo kulturnega turizma se je začela izvajati z izvajanjem vodenih ogledov, delavnic in z vključevanjem dela na spomeniku v okviru mednarodnih projektov.

Mednarodni projekt, v katerega je bil vključen spomenik v Simonovem zalivu, je bil *SRCE ISTRE – Srce Istre – Dediščina in umetnost. Razvoj Čezmejnih turističnih itinerarijev v urbanih in ruralnih območjih*, ki se je izvajal od leta 2005 do konca leta 2007. Projektne dejavnosti so izhajale iz dejstva, da različne narodnosti in etnične skupine v Istri ohranjajo skupne kulturnozgodovinske poteze in elemente, ki so osnova za čez-

¹³ Stokin, Marko, Katharina Zanier, "Simonov zaliv." Vestnik, 23, (Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana, (2011), 39-41.

¹⁴ Bogovčič, Ivan. "Ostanki antičnih mozaikov in fresk v Simonovem zalivu." Varstvo spomenikov 35, (1994): 7-17.

¹⁵ Ur.l. RS, št. 81/99-3854, str. 12618-12619.

mejno sodelovanje in vir razvoja s poudarkom na razvoju kulturnega turizma. Eden izmed rezultatov projekta je bila študija na temo kulturnega turizma oziroma zavedanja pomena vključevanja kulturne dediščine v turistično ponudbo. Študija je razkrila, da je za turistične obiskovalce Istre značilno slabše poznavanje istrske kulturne dediščine in želja po boljši informiranosti na to temo.¹⁶

Izboljšanje možnosti za boljšo informiranost turistov o istrski kulturni dediščini je bilo doseženo z oblikovanjem poti urbanistične in arheološke dediščine Istre. V ta namen je bil oblikovan čezmejni turistični itinerar, imenovan *Pot bogov*, ki je potekal po arheoloških parkih Istre. Vanj je bila vključena tudi nova turistična destinacijska točka v obliki arheološkega parka prav v Simonovem zalivu, v katerem je bila v promocijske in interpretacijske namene izdelana kopija enega izmed mozaikov.¹⁷

Mednarodno sodelovanje Inštituta za dediščino Sredozemlja se je nadaljevalo leta 2008, ko so bile v sodelovanju s sodelavci Arheološkega inštituta z Dunaja izpeljane nadaljnje raziskave najdišča. Raziskave so obsegale geofizikalne meritve najdišča in arheološka izkopavanja manjšega obsega.¹⁸ Tokrat so bile vse dejavnosti namenjene raziskavam, popularizacija pa je bila izvedena na nivoju objav in prezentacij, namenjenih arheološki stroki.¹⁹

Leta 2010 je bil sklenjen tripartitni sporazum med Inštitutom za dediščino Sredozemlja, Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije in občino Izola, s katerim je Inštitut formalno postal upravljavec arheološkega parka. Od takrat sodelavci Inštituta izvajajo program raziskav in konservacije arheoloških ostankov rimske obmorske vile in njenega pristanišča ter javni program promocije in prezentacije arheološkega spomenika in najdišča, kot so pedagoške in andragoške delavnice, javna vodstva, vključitev v javne prireditve mednarodni dan muzejev, poletno muzejsko noč, mednarodni dan turizma in drugo, kar je omogočilo večjo dostopnost in prepoznavnost tega arheološkega spomenika domači javnosti in turistom. Dejavnosti se izvajajo s pomočjo financiranja Občine Izola ter domačih in mednarodnih projektov v okviru ZRS UP.

Med leti 2010 in 2014 so bile dejavnosti v Arheološkem parku Simonov zaliv izvajane v okviru strateškega projekta *PARSJAD – Arheološki parki severnega Jadrana*. Namen projekta je bila vzpostavitev mreže sodelovanja ter prenos dobrih praks in znanja na področju digitalizacije, katalogiziranja in didaktike arheološke dediščine s ciljem večje prepoznavnosti arheološke dediščine kot vrednote, ki jo je treba ne samo zaščititi in ohraniti, ampak tudi upoštevati kot vir trajnostnega razvoja in jo kot tako približati javnosti z inovativnimi orodji in predvsem v sklopu skupnih mrež, ki omogočajo močnejše vplive in integrirane strategije upravljanja tovrstne dediščine.

V ta namen sta ZVKDS Restavratorski center in ZVKDS OE Piran v letu 2010 izdelala konservatorski načrt najdišča, načrt upravljanja arheološkega parka pa je pripravil upravljavec parka. Delo v parku je bilo intenzivno usmerjeno v promocijo in popularizacijo, raziskovalno delo in konservatorske posege, kar je oblikovalo tudi odlično možnost za povezovanje znanstveno-raziskovalnega dela in univerzitetnega izobraževanja.²⁰ Arheologija, dediščina, zgodovina

16 Brezovec, Aleksandra, Gorazd Sedmak, Ksenija Vodeb. "Sreče Istre. Kulturna dediščina skozi oči turistične javnosti." Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Knjižnica Annales 49, Koper, 2007.

17 Matejčić, Sniježana, Katharina Zanier, Marko Gergolet, Maša Sakara Sučević, Miodrag Kalčić, (eds.). "Istrski arheološki parki, pot bogov." (Pula: Istarska županija), 2007.

18 Groh, Stefan, Mitja Guštin, Irena Lazar, Helga Sedlmayer. "Neue Forschungen in der römischen Villa Marittima von San Simone / Simonov zaliv bei Izola, Slowenien." *Archäologie Österreichs* 20, 1, (2009): 53–57; Groh, Stefan, Helga Sedlmayer. "Die Grabungen in der Römischen Villa Marittima von San Simone / Simonov zaliv bei Isola / Izola, Slowenien." *Annales, Series Historia et Sociologia* 18, (2008): 385–396; "Nuove ricerche nella villa marittima romana di San Simone/Simonov zaliv presso Isola/Izola (Slovenia)." *Aquileia Nostra* 80, (2009): 233–258; Stokin, Marko, Katharina Zanier. "Simonov zaliv." *Vestnik*, 23, (Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana, 2011).

19 Zanier, Katharina. "Progetto per la valorizzazione della villa marittima di S. Simone a Isola/Isola." in: Sažeci = Riassunti. Poreč: Zavičajni muzej Poreštine, (2008): 13–14.

20 Lazar, Irena. "Rimska vila Simonov zaliv – možnosti predstavitev mozaikov." in Stokin, Marko (ed.), Kramar, Sabina (ed.). Mednarodni simpozij o mozaikih Mozaiki severnega Jadrana, 10.–12. november 2010, *Vestnik*, 24, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana, 2011, 161–174; "Izobraževanje na področju kulturne dediščine." in Stokin, Marko (ed.), Kramar, Sabina (ed.). Mednarodni simpozij o mozaikih Mozaiki severnega Jadrana, 10.–12. november 2010, *Vestnik*, 24, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana, 2011, 161–174; "Izobraževanje na področju kulturne dediščine." in Stokin, Marko (ed.), Kramar, Sabina (ed.). Mednarodni simpozij o mozaikih Mozaiki severnega Jadrana, 10.–12. november 2010, *Vestnik*, 24, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana, 2011, 161–174.

vina, muzeologija, restavriranje, konservatorstvo in turizem so le nekatere od vsebin, pri katerih so sodelovali študenti iz Slovenije in tujine ter v okviru rednega študijskega procesa ali delavnic in poletnih šol pripravljali seminarske in zaključne naloge vezane na arheološke dediščino Izole in Simonovega zaliva, sodelovali pri pripravi in izvedbi javnih prireditev, bodisi kot vodilni po parku bodisi kot izvajalci in pomočniki v okviru pedagoških delavnic in pri arheoloških raziskavah in konservatorskih posegih v parku.

Projekt »AS – Arheologija za vse. Oživljanje arheološkega parka Simonov zaliv«

Novo obdobje v Arheološkem parku Simonov zaliv se je začelo z mednarodnim projektom *AS – Arheologija za vse. Oživljanje arheološkega parka Simonov zaliv* Inštituta za dediščino Sredozemlja, ki je za Univerzo na Primorskem kot vodilni partner pridobil nepovratna sredstva iz Programa Finančnega mehanizma EGP 2009-2014 v okviru sklopa B – področje Kulturna dediščina. Projekt se izvaja od februarja leta 2015.

Poseben poudarek razpisa sloni na spodbujanju sodelovanja in partnerstva med institucijami iz Republike Slovenije in institucijami iz držav donatoric, zato se je vodilni partner za pripravo, prijavo in realizacijo projekta povezal še s 3 slovenskimi partnerji, in sicer Občino Izola, podjetjem Arhej d.o.o. in Inštitutom za potapljanje in podvodne aktivnosti - IPPA Piran ter s podjetjem Gagarin ltd. iz Islandije. Da bi lažje v celoti zadostili razpisnim pogojem, je vodilni partner v projekt vključil več članic Univerze na Primorskem (Fakulteto za humanistične študije, Fakulteto za matematiko, naravoslovje in informacijsko tehnologijo ter Pedagoško fakulteto) in s tem zagotovil pogoje za izvajanje projektne dejavnosti na najvišji strokovni ravni ter z neposrednim prenosom praktičnih projektne izkušnje v pedagoški proces.

dediščine: Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem." *Studia universitatis hereditariae*, 2013, letn. 1, št. 1/2, 123-139; "Arheološki parki in poti v Sloveniji." Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2014, Ljubljana.

Projekt predvideva številne dejavnosti, ki so združene v šestih delovnih sklopih, in sicer: Upravljanje in koordinacija; Informiranje in obveščanje; Dostopnost kulturne dediščine; Celostno ohranjanje in prezentacija arheološkega spomenika Simonov zaliv; Izobraževanje in ozaveščanje o pomenu arheološke dediščine in – Načrtovanje nadgradnje turistične ponudbe slovenske obale – Arheotour.

Namen projekta je doseganje večje ozaveščenosti in vedenja o pomenu ohranjanja kulturne dediščine, o njenih razvojnih možnostih, o posebnostih njenega vzdrževanja in obnavljanja. Cilji projektne dejavnosti projekta obsegajo doseganje povečane dostopnosti spomenika, njegovo umestitev v kulturno in turistično ponudbo območja, oblikovanje programov in infrastrukture, ki bodo omogočali delovanje arheološkega parka skozi vse leto in njegovo finančno vzdržnost.

Pogoji projektne razpisa določajo, da mora biti rezultat projekta vsaj en obnovljen ali restavriran kulturni spomenik, enota kulturne dediščine, razglašen za kulturni spomenik lokalnega ali državnega pomena, na kateri bodo v okviru projekta izvedeni posegi. Temu pogoju je zadoščeno z vključevanjem dejavnosti, kot so restavratorsko-konservatorski posegi in arheološke raziskave, s ciljem vzpostavitve stanja spomenika primerne za letošnjo prezentacijo arhitekturnih ostalin in pripadajočih mozaikov *in situ*. Posebna pozornost zaščite spomenika je namenjena konservaciji in prezentaciji mozaikov kot bistvenega segmenta arheološko raziskanih arhitekturnih ostankov. V namen letošnje prezentacije bodo postavljene ustrezne zaščitne konstrukcije, ki bodo dolgoročno zagotovile ohranitev restavriranih mozaikov. Za potrebe letošnje prezentacije bodo restavrirane tudi zidne arhitekturne ostaline rimske obmorske vile, saj jih je le tako mogoče predstavljati in ustrezno interpretirati za obiskovalce. Na ta način bo zagotovljena prezentacija arheoloških ostalin skozi celo leto, kar obenem pomeni večjo dostopnost do spomenika kulturne dediščine. Prva faza arheoloških raziskav in restavratorsko-konserva-

torskih posegov je potekala v poletnih mesecih v letu 2015. Obiskovalci parka so si lahko raziskave ogledali, statistični podatki pa dokazujejo, da so dejavnosti v parku pritegnile tudi pozornost številnih mimoidočih turistov, saj je število obiskovalcev močno preseгло dosedanje povprečje. Do leta 2015 je število obiskovalcev v poletnih mesecih povprečno znašalo nekaj manj kot 1000, v letu 2015 pa je preseгло število 2000. Po eni strani vzrok za povečanje števila obiskovalcev lahko pripišemo radovednosti zaradi dejavnosti v parku, po drugi strani pa povečanemu številu drugih dejavnosti, ki so bile izvajane v okviru projekta.

Dostopnost kulturne dediščine je bila nadgrajena tudi z izvajanjem kakovostnega programa za obiskovalce s posebnimi potrebami, kar je v arheološkem parku v Simonovem zalivu novost, ki omogoča povezovanje in sodelovanje s specifičnimi skupinami iz lokalne skupnosti ter razširjanje znanja in zavedanja o kulturni dediščini. Pomen tega programa pa potrjuje tudi dejstvo, da je bil interes za tovrstne dejavnosti tako velik, da je bilo že v prvem letu izvajanja projekta preseženo število delavnic, predvidenih za celotno obdobje izvajanja projekta.

Posebnost projekta predstavlja tudi vzpostavitev prvega podvodnega arheološkega parka. Obmorska vila v Simonovem zalivu je imela tudi pristanišče, ki je danes v celoti pod morsko gladino. Pristanišče predstavlja pomemben del tega gospodarskega kompleksa, ki je viden le ob močni oseki. Zato je bil ta del antičnega kompleksa do sedaj le raziskan in izmerjen, ne pa tudi prezentiran. V namen prezentacije pristanišča bo v okviru projekta oblikovan podvodni poligon, v letu 2015 pa so bili izvedeni prvi podvodni ogledi antičnih ostalin pod vodo za nepotapljače. Glede na pozitiven odmev v medijih je prezentacija pristanišča zelo pomembna in tudi zanimiva za lokalno prebivalstvo in turiste.

Vsi sodelavci projekta intenzivno sodelujejo v delovnih sklopih, povezanih z informiranjem in obveščanjem javnosti o poteku dogajanj v arheološkem parku v Simonovem zalivu, kakor tudi pri izvajanju izobraževalnih dejavnosti

o pomenu arheološke dediščine ter njenega potenciala na področju trajnostnega razvoja kulturnega turizma. Slednje izvajajo skozi vrsto izobraževanj za različne ciljne skupine, strokovna srečanja interdisciplinarnega značaja ter z vključevanjem dejavnosti v pedagoški proces, kakor tudi z vključevanjem študentov v delo na projektnih dejavnostih, s poudarkom na dejavnostih v samem arheološkem parku. Izobraževanja za prostovoljce omogočajo pripadnikom lokalne skupnosti boljše razumevanje spomenika, njegovih lastnosti in pomena, ter na ta način ustvarjajo pogoje za aktivno udeležbo tudi v njegovem ohranjanju in prezentaciji. Namen izobraževanj za turistične delavce in organizacija interdisciplinarnega srečanja na temo kulturnega turizma pa ob vseh ciljih, že naštetih pri izobraževanju za prostovoljce, je tudi vzpostavitev dialoga med strokami, ki delujejo na področju dediščine in turizma. Vzpostavitev dialoga pomeni tudi vzpostavitev temeljev za izboljšanje razvoja na področju kulturnega turizma, kar je v skladu s Strategijo razvoja in trženja kulturnega turizma na Slovenskem.²¹

Vzpostavitev interpretacijskega centra in njeovega programa za izvajanje interpretacijskih dejavnosti predstavlja nadgradnjo dosedanjega načina prezentacije arheološke dediščine in temelj za oblikovanje kakovostne destinacije kulturnega turizma. Pomemben prispevek za kakovostno in sodobno interpretacijo bo oblikovanje interaktivne razstave z digitalnimi rešitvami za posredovanje informacij javnosti oz. obiskovalcem na območju arheološkega najdišča Simonov zaliv. Islandski partner, podjetje Gagarin, bo pri tem izkoristil svoje 20-letne izkušnje s področja pripovedovanja zgodb (storytelling) in priprave interaktivnih rešitev za povečanje izkustvenih doživljajev obiskovalcev v muzejih in na razstavah. Interaktivne rešitve bodo namenjene za turistom, širši javnosti in šolskim skupinam.

Ob ureditvi arheološkega parka so dejavnosti projekta usmerjene tudi v nadgradnjo turistične ponudbe širšega območja oz. slovenske obale z oblikovanjem arheoloških pohodnih in

21 Strategija razvoja in trženja kulturnega turizma 2009-2013, Slovenska turistična organizacija, Poslovne publikacije, Maribor, 2009.

kolesarskih poti – Arheotour. Novost pri tem predstavlja oblikovanje inovativnih IKT rešitev za lažjo uporabo in promocijo kulturne dediščine. S pomočjo nove aplikacije bodo večnivojske informacije o posameznih elementih kulturne dediščine dostopne vsem, ki sodijo v skupino individualnih rekreativnih turistov.

Zaključek

Raziskovalne dejavnosti v antičnem kompleksu v Simonovem zalivu potekajo že skoraj sto let. Do 80-ih let 20. stoletja so bile usmerjene le v raziskovanje z namenom pridobivanja podatkov in zaščite arhitekturnih ostankov, predvsem zaradi neugodnih okoljskih vplivov. Obdobje zadnjih dveh desetletij 20. stoletja do začetka izvajanja projekta AS v letu 2015 so zaznamovale številne dejavnosti različnega značaja. V tem obdobju je bilo najdišče tudi registrirano kot spomenik državnega pomena, kasneje pa je bil na najdišču vzpostavljen arheološki park. Vse dejavnosti tega obdobja so zagotovile pogoje za ustrezno upravljanje in ohranjanje spomenika v skladu z mednarodnimi smernicami, predvsem pa z določili Beneške²² in Lausanske listine,²³ ki usmerjata delo pri ohranjanju in obnovi spomeniških območij ter pri ohranjanju in upravljanju arheološke dediščine.

Glede na dejstvo, da so spomeniki arheološke dediščine izjemnega pomena za razumevanje človeške družbe, kar zahteva njihovo ohranjanje in raziskovanje, obenem pa so izgubili svojo primarno funkcijo, njihov namen lahko razumemo kot sredstvo za posredovanje informacij o človeški preteklosti pripadnikom današnje družbe in tudi bodočim generacijam.²⁴ Do

80-ih let 20. stoletja so iz arheoloških ostankov v Simonovem zalivu informacije črpali le strokovnjaki na področju ohranjanja in varovanja dediščine ter znanstveniki s področja arheologije in ga posredovali predvsem v obliki strokovnih publikacij. V naslednji fazi je bilo posredovanje podatkov o preteklosti usmerjeno tudi na vzgojno-izobraževalno področje v okviru delavnic in razstav. Z vključevanjem tujih sodelavcev na projektne dejavnosti je promocija najdišča presegla nacionalne meje. Vendar pa je bilo v tem obdobju upravljanje najdišča prepuščeno trenutnemu upravljavcu, glede na njegove strokovne, znanstvene in druge interese in ni preseglo točke, ki bi pomenila sistematično upravljanje z arheološko dediščino. Ta korak je bil narejen šele z oblikovanjem arheološkega parka, določitvijo njegovega novega upravljavca ter z izdelavo konservatorskega načrta v okviru projekta Parsjad.²⁵ Pomanjkljivost te faze je bila v promociji arheološkega parka, ki je slonela na obstoječih arheoloških ostankih in na njihovi delni dostopnosti, saj so bili mozaiki večji del leta zaščiteni in nedostopni. Obiskovalcem parka je bila ponujena interpretacija v obliki razlagalnih panojev, razporejenih ob ograji, kar je sicer omogočalo dostopnost do podatkov tudi takrat, ko vstop v park ni bil mogoč. V času, ko je bil park odprt, so si obiskovalci lahko ostaline v parku ogledali s strokovnim vodstvom ali se udeležili delavnic na temo antične dediščine. Na ta način je bil problem skromno ohranjenih, vizualno neatraktivnih in delno dostopnih ostalin delno rešen, interpretacija pa delno v skladu z Listino o interpretaciji in predstavitvi območij kulturne dediščine.²⁶ O tem pričajo tudi statistični podatki o številu obiskovalcev, ki so se ustalili v času oblikovanja arheološkega parka in do leta 2015 beležijo stabilen obisk.

22 ICOMOS, »Mednarodna listina o ohranjanju in obnovi spomenikov in spomeniških območij (Beneška Listina)« in Doktrina 1: Mednarodne listine ICOMOS, ed. Jovo Grobovšek (Ljubljana: združenje ICOMOS/SI, 1999), 25-28.

23 ICOMOS, »Mednarodna listina o ohranjanju in upravljanju arheološke dediščine (Lausanska listina)« in Doktrina 1: Mednarodne listine ICOMOS, ed. Jovo Grobovšek (Ljubljana: združenje ICOMOS/SI, 1999), 45-50.

24 Breznik, Andreja. "Vrednotenje arheoloških najdišč za upravljanje v obliki turističnega kompleksa arheološki park." *Studia universitatis hereditatis*, letnik 2, številka 01-02, (2013): 105; "Management of an archaeological park." - El. knjiga. Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, 2014. Breznik 2014, 185.

25 Kavčič, Martin, Stokin, Marko, Zanier, Katharina, Kikelj, Martina L., Peršolja, Igor. "Izola - Arheološko najdišče Simonov zaliv." EŠD: 195 : konservatorski načrt : mapa 01, mapa 02, mapa 03, (03-8). Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratorski center, 2010.

26 ICOMOS. "Listina o intepretaciji in predstavitvi območij kulturne dediščine." Doktrina 2: Mednarodne listine in dokumenti ICOMOS, uredil: Jovo Grobovšek. (Ljubljana: Združenje ICOMOS/SI, 2008), 45-53.

Projekt AS je zrasel na odličnih temeljih, ki jih je združil z usmeritvami in razvojnim konceptom upravljavcev. Rezultati projekta vključujejo vzpostavitev interpretacijskega centra v parku, konservirane in prezentirane ostanke vile in mozaikov, vzpostavitev prvega podvodnega arheološkega parka, inovativne digitalne in interaktivne rešitve za povečanje izkustvenih doživljajev obiskovalcev parka in njegovega širšega okolja ter vključitev parka v kulturno in turistično ponudbo v obliki destinacije kulturnega turizma, dostopne različnim skupinam današnje družbe. Na ta način bodo dosedanje ovire v veliki meri presežene, atraktivnost arheoloških ostalin bo povečana in s pomočjo interpretacijskega centra, podvodnega arheološkega parka in predvidenih dejavnosti, bo omogočen prenos znanja ter dostopnost skozi celo leto. Na ta način je delo v arheološkem parku v celoti v skladu z Mednarodno listino o ohranjanju in upravljanju arheološke dediščine²⁷ in z Listino o interpretaciji in predstavitvi območij kulturne dediščine oziroma upošteva standarde oblikovane v sedmih načelih na področjih dostopa in razumevanja, virov informacij, poudarka na okolici in kontekstu, ohranjanja avtentičnosti, trajnostnega načrtovanja, vključevanja različnih dejavnikov in raziskovanja, usposabljanja in ocenjevanja.²⁸ Novosti, ki jih prinaša projekt AS predstavljajo tudi primerno prezentacijo podvodne arheološke in naravne dediščine, v skladu z Mednarodno listino o varovanju in upravljanju podvodne kulturne dediščine, kar omogoča tudi izhodišče za njegovo nadaljnjo primerno raziskovanje.²⁹

Najbolj pomembna referenca, ki je predvidena in delno že izpeljana s projektnimi dejavnostmi je skladnost s šestimi načeli Mednarodne

listine o kulturnem turizmu,³⁰ ki določajo vključitev in aktivno udeležbo različnih deležnikov v oblikovanje in delovanje destinacij kulturnega turizma, kar je doseženo z vključevanjem različnih strok iz področja dediščine, turizma, izobraževanja, kakor tudi različne pripadnike lokalne skupnosti, od otrok do starejših občanov, vključno s pripadniki vseh skupin oseb s posebnimi potrebami. Pridobitev projekta potrjuje pravilno usmeritev in koncept dela, ki so ga upravljavci arheološkega najdišča Simonov zaliv zastavili, ko so začeli z oživljanjem rimske vile.

Povzetek

Rimska obmorska vila v Simonovem zalivu je spomenik državnega pomena, ki predstavlja poseben izziv pri interpretaciji i popularizaciji za širšo javnost. Prispevek v prvem delu prinaša pregled dosedanje promocije in prezentacije arheološkega spomenika in najdišča v okviru že zaključenih domačih in mednarodnih projektov, v nadaljevanju pa predstavitev mednarodnega projekta »AS – Arheologija za vse. Oživljanje arheološkega parka Simonov zaliv« kot nadgradnjo dosedanjega dela. Raziskave in vzpostavljanje parka na območju arheološkega spomenika državnega pomena smo v preteklih letih podpirali s številnimi domačimi in mednarodnimi projekti, z redno vsakoletno finančno podporo Občine Izola in aktivnim sodelovanjem z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije in njihovim Restavratskim centrom.

Arheološko najdišče Simonov zaliv je kulturni spomenik državnega pomena, katerega upravljevec je Inštitut za dediščino Sredozemlja ZRSUP od leta 2010 dalje. Gre za najboljše ohranjene in raziskane ostanke rimske obmorske vile s pristaniščem v Sloveniji, ki niso ustrezno prezentirani in dostopni. Ostanke rimske vile v Simonovem zalivu so ogroženi tudi zaradi podtalne vode in plimovanja morja, ki negativno vplivajo tako na arheološke ostaline, nekateri materiali pa so ob izpostavljenosti zraku podvrženi pospešenemu naravnemu procesu propadanja.

Ostanke vile in mozaikov, vzpostavitev prvega podvodnega arheološkega parka, inovativne digitalne in

27 ICOMOS, »Mednarodna lista o ohranjanju in upravljanju arheološke dediščine (Lausanna lista)« in Doktrina 1: Mednarodne listine ICOMOS, editor: Jovo Grobovšek, (Ljubljana: združenje ICOMOS/SI, 1990), 45–50.

28 ICOMOS, »Listina o interpretaciji in predstavitvi območij kulturne dediščine.« Doktrina 2: Mednarodne listine in dokumenti ICOMOS, uredil: Jovo Grobovšek, (Ljubljana: Združenje ICOMOS/SI, 2008), 45–53.

29 ICOMOS, »Mednarodna lista o varovanju in upravljanju podvodne kulturne dediščine« in Doktrina 1: Mednarodne listine ICOMOS, editor: Jovo Grobovšek, (Ljubljana: združenje ICOMOS/SI, 1996), 53–58.

30 ICOMOS, »Mednarodna lista o kulturnem turizmu: Upravljanje turizma na območjih dediščinskega pomena.« Doktrina 1: Mednarodne listine ICOMOS, uredil: Jovo Grobovšek, (Ljubljana: Združenje ICOMOS/SI, 1999), 61–67.

interaktivne rešitve za povečanje izkustvenih doživljajev obiskovalcev ter vključitev parka v kulturno in turistično ponudbo. S projektom »AS – Arheologija za vse« želimo povečati dostopnost spomenika, ga umestiti v kulturno in turistično ponudbo območja, razviti program in infrastrukturo, ki bodo omogočali delovanje arheološkega parka skozi vse leto in njegovo finančno vzdržnost. Posebna pozornost zaščite spomenika bo namenjena mozaikom kot bistvenemu arhitekturnemu segmentu arheoloških arhitekturnih ostankov. Zagotovljene bodo ustrezne zaščitne konstrukcije, ki bodo dolgoročno zagotovile ohranitev restavriranih mozaikov. Za potrebe ustrezne prezentacije bodo restavrirane tudi zidne arhitekturne ostaline rimske obmorske vile »in situ«, saj jih je le tako mogoče predstavljati in ustrezno interpretirati za obiskovalce.

Rezultati projekta bodo vzpostavitev interpretativnega centra v parku, konservirani in prezentirani ostanki vile in mozaikov, vzpostavitev prvega podvodnega arheološkega parka, inovativne digitalne in interaktivne rešitve za povečanje izkustvenih doživljajev obiskovalcev ter vključitev parka v kulturno in turistično ponudbo.

Koristi projekta bodo deležni lokalna skupnost, izobraževalne institucije na vseh ravneh, turisti, obiskovalci s posebnimi potrebami, zainteresirani posamezniki in javnost, institucije s področja kulturne dediščine. Projektne dejavnosti prinašajo nove vsebine, ki bodo omogočile njegovo obnovo in restavracijo, ustrezno prezentacijo in dostopnost ter oblikovanje v novo destinacijo kulturnega turizma.

Summary

Roman maritime villa in San Simon is a monument of national importance, which represents a special challenge in the interpretation and popularization for the general public. First part of the paper presents an overview of previous promotions and presentations of this archaeological monument and site in the framework of already completed national and international projects. In the second part of the paper the international project "AS - Archaeology for all. The revival of the archaeological park Simon's Bay" is presented as an upgrade to the previous work.

Researching and establishing of the park in the area of an archaeological monument of national importance was supported through several national and interna-

tional research projects and the regular, annual financial support from the Municipality of Izola as well as the active cooperation of the national Institute for the Preservation of Heritage and its Restoration Centre.

The archaeological site of Simonov zaliv is a cultural monument of national importance it has been under the management of the Institute for Mediterranean Heritage since 2010. It features the best preserved and studied remains of a Roman seaside villa with a port in Slovenia; however, they are not properly presented and accessible. The remains are at risk due to groundwater and sea tides, which affect the archaeological remains. Furthermore, due to their being exposed to the open air, some materials are subject to accelerated process of decay.

The aim of the project "AS - Archaeology for all" is to increase the accessibility of the site, placing it in the cultural and tourist offer of the region, as well as to develop a program and infrastructure that will enable the operation of the archaeological park throughout the year, making it financially viable. Special attention will be paid to the protection of the monument's mosaic floors as an essential architectural segment of the architectural remains. Appropriate protective measures will be undertaken to ensure a long-term preservation of restored mosaics. For the purposes of a relevant presentation the wall architectural remains of the villa will be restored "in situ", since that is the only way to properly represent and interpret the remains for visitors.

The results of the project will include the interpretive centre in the park, the preserved and presented remains of the villa and its mosaics, the first underwater archaeological park, the innovative digital and interactive solutions to increase the empirical experiences of visitors - in short, the park's full integration into the cultural and tourist offer.

The project will be of utmost benefit to the local community, educational institutions at all levels, tourists, visitors with disabilities, interested individuals and public institutions in the field of cultural heritage. Project activities will introduce the reconstruction and restoration, appropriate presentation and accessibility and the creation of a new cultural tourism destination.

Literatura

- Bogovčič, Ivan. »Ostanki antičnih mozaikov in fresk v Simonovem zalivu.« *Varstvo spomenikov* 35, (1994): 7-17.
- Boltin, Elica, and Iva Mikl. »Izola.« *Arheološki pregled* 1, (1959): 103-104.
- Boltin-Tome, Elica. »Izola, Simonov zaliv.« *Varstvo spomenikov* 15, (1970): 155.
- Boltin-Tome, Elica. »Izola, Simnov zaliv.« *Varstvo spomenikov* 25, (1983): 223.
- Boltin-Tome, Elica. »Arheološke najdbe na morskem dnu slovenske Obale.« *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 37, (1989): 6-16.
- Breznik, Andreja. »Vrednotenje arheoloških najdišč za upravljanje v obliki turističnega kompleksa arheološki park.« *Studia universitatis hereditati* 2, 1-2 (2013): 105-115.
- Breznik, Andreja. *Management of an archaeological park* (el. knjiga). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2014.
- Brezovec, Aleksandra, Gorazd Sedmak, Ksenija Vodeb. *Srce Istre. Kulturna dediščina skozi oči turistične javnosti*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Knjižnica Annales, 2007.
- Groh, Stefan, Mitja Guštin, Irena Lazar, Helga Sedlmayer. »Neue Forschungen in der römischen Villa Marittima von San Simone / Simonov zaliv bei Izola, Slowenien.« *Archäologie Österreichs* 20, 1, (2009): 53-57.
- Groh, Stefan, Helga Sedlmayer. »Die Grabungen in der Römischen Villa Maritima von San Simone / Simonov zaliv bei Isola / Izola, Slowenien.« *Annales, Series Historia et Sociologia* 18, (2008): 385-396.
- Groh, Stefan, Helga Sedlmayer. »Nuove ricerche nella villa maritima romana di San Simone/Simonov zaliv presso Isola/Izola (Slovenia).« *Aquileia Nostra* 80 (2009): 233-258.
- ICOMOS, »Mednarodna listina o ohranjanju in obnovi spomenikov in spomeniških območij (Beneška listina)« in Doktrina 1: Mednarodne listine ICOMOS, editor: Jovo Grobovšek, 25-28. Ljubljana: Združenje ICOMOS/SI, 1999), 1964.
- ICOMOS, »Mednarodna listina o ohranjanju in upravljanju arheološke dediščine (Lau-sanska listina)« in Doktrina 1: Mednarodne listine ICOMOS, editor: Jovo Grobovšek, 45-50. Ljubljana: združenje ICOMOS/SI, 1990.
- ICOMOS, »Mednarodna listina o varovanju in upravljanju podvodne kulturne dediščine« in Doktrina 1: Mednarodne listine ICOMOS, editor: Jovo Grobovšek, 53-58. Ljubljana: združenje ICOMOS/SI, 1996.
- ICOMOS. »Mednarodna listina o kulturnem turizmu: Upravljanje turizma na območjih dediščinskega pomena.« Doktrina 1: Mednarodne listine ICOMOS, uredil: Jovo Grobovšek, 61-67. Ljubljana: Združenje ICOMOS/SI, 1999.
- ICOMOS. »Listina o intepretaciji in predstavitvi območij kulturne dediščine.« Doktrina 2: Mednarodne listine in dokumenti ICOMOS, uredil: Jovo Grobovšek, 45-53. Ljubljana: Združenje ICOMOS/SI, 2008.
- Kavčič, Martin, Stokin, Marko, Zanier, Katharina, Kikelj, Martina L., Peršolja, Igor. »Izola - Arheološko najdišče Simonov zaliv.« EŠD: 195 : konservatorski načrt : mapa 01, mapa 02, mapa 03, (03-8). Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratorski center, 2010.
- Lazar, Irena. »Rimska vila Simonov zaliv – možnosti predstavitve mozaikov.« V: Stokin, Marko (ed.), Kramar, Sabina (ed.). *Mednarodni simpozij o mozaikih Mozai-ki severnega Jadrana, 10.-12. november 2010*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2011: 161-174.
- Lazar, Irena. »Izobraževanje na področju kulturne dediščine: Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem.« *Studia universitatis hereditati* 1, 1-2 (2013): 123-139.
- Lazar, Irena. »Arheološki parki in poti v Sloveniji.« Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2014, Ljubljana.

- Lebe, Sonja Sibila et al. *Strategija razvoja in trženja kulturnega turizma 2009-2013*. Maribor: Slovenska turistična organizacija, 2009.
- Matejčič, Snježana, Katharina Zanier, Marko Gergolet, Maša Sakara Sučević, Miodrag Kalčić, (eds.). *Istrski arheološki parki, pot bogov*. Pula: Istarska županija, 2007.
- Stokin, Marko. Katharina Zanier, »Simonov zaliv.« Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2011.
- Šribar, Vinko. »Arheološko topografske ugotovitve v Simonovem zalivu.« *Arheološki vestnik* 9-10, (1958-1959): 271-283.
- Šribar, Vinko. Simonov zaliv.« *Arheološki pregled* 3, (1961): 69.
- Šribar, Vinko. »Simonov zaliv pri Izoli.« *Varstvo spomenikov* 8, (1962): 251-255.
- Tamaro, Bruna. »Isola costruzione romana.« *Notizie degli scavi di Antichità*. (1928): 412-414.
- Uradni list Republike Slovenije, št. 81/99-3854.
- Zanier, Katharina. »Progetto per la valorizzazione della villa marittima di S. Simone a Isola/Isola.« V: Sažeci = Riassunti. Poreč: Zavičajni muzej Poreštine, (2008): 13-14.